

Kielet ja kontrastit

HELLE METSLANG

Suomen kieli tarjoaa virolaiselle toisaalta tunnistamisen iloa mutta toisaalta yllättäviä ja odottamattomia asioita. Viimeksi mainitut ovatkin olleet tämän kirjoituksen virikkeinä. Tässä käsitellään muutamia kieltemme kielioppijärjestelmiä erotavia mutta samalla toisiinsa liittyviä yleisiä tendenssejä, sen mukaan kuin olen ne ymmärtänyt kummastakin kielestä saamieni käytännön kokemusten ja teoreettisten esitysten pohjalta. Jatkan täten teemaa, jonka aloitin keväällä 1993 Tammi-vaikaman suomalais-virolaisessa vertailuseminaarissa pitämälläni esitelmällä »Grammatikaliseerumisest soome ja eesti keeles» [Kieliopillistumisesta suomessa ja virossa] (Metslang 1994). Materiaali rajoittuu kirja- ja yleispuhekieleen.

1. Synteettisyys ja analyttisyys, agglutinoivuus ja flekteeraavuus

Suomen ja viro ero on tiettävästi ennen kaikkea *typologinen*. Suomen kieli on enimmäkseen agglutinoiva kuten muutkin suomalais-ugrilaiset kielet, viro on liivin ja saamen tapaan siirtynyt typologisella kehitysspiraalilla eteenpäin, kohti flekteeraavuutta (Korhonen 1979: 18–19; 1980: 106–107). Loppuheitto on hävittänyt monia taivutuspäätteitä, kieliopillisia oppositioita ilmaistaan myös vartalo-varianteilla (vrt. sm. *sukka* : *suka-n* : *sukka-a*, vir. *sukk* : *suka* : *sukka*; sm. *pesä* : *pesä-n* : *pesä-ä*, vir. *pesa* : *pesa* : *pesa*; s. *lamppu-a* : *lamppu-j-a*, vir. *lampi* : *lampe*) ja monia morfeeminrajoja on mahdoton erottaa (sm. *perhe-i-tä*, vir. *pere-sid*; sm. *usko-i-vat*, vir. *usku-sid*). Nykyvirossa flekteeraavuutta pitävät yllä sekä luonnollista tietä että analogisesti syntyneet fleksiotyypin piirteet, ja samaa voidaan sanoa suomen kielen agglutinoivuudesta.

Etenkin suomessa on samalla myös polysynteettisiä piirteitä (Latomaa 1993: 16): yhdellä sanalla voidaan esittää jopa monen lauseen verran sisältöä. Tämän mahdollistavat esimerkiksi possessiivisuffikseilla varustetut infiniittiset verbinmuodot (vrt. 1a ja 1b).

(1a) *Synnyttyään maratonsana tekee kaikkensa pimittääkseen itse asian, oli se miten tärkeä tahansa* (Paronen 1993: 31).

(1b) *Kui maratonsõna on sündinud, teeb ta omalt poolt kõik selleks, et asja ennast varju jätta, olgu see siis kui tähtis tahes.*

Polysynteettisyyden ilmentymänä voidaan pitää myös suomen helppoa yhdysanojen (sm. *keskivertolukija* – vir. *keskmine lugeja*, sm. *oululaismies* – vir. *mees Oulust*, sm. *pullakahvit* – vir. *kohv ja sai*) ja johdosten muodostusta (suomen sanalle *vanhemmuus* voidaan virossa antaa vastineeksi vain kuvaileva parafrasi, esim. *(lapse)vanem olemine* tai *olla (lapse)vanem*, sanalle *kannattavuus* taas *teha tasumine*, sanalle *kannatus* esimerkiksi *poolehoidjate arv*). Virkakieli saattaa tähän suomen kielen erikoispiirteeseen innostuessaan tuottaa ns. maratonsanoja kuten *asiakastytyväisyyskysely* (vir. *küsitlus klientide rahulolu kohta*), *aikuiskoulutus-suunnitelma* (vir. *täiskasvanute koolitamise kava*) (Paronen 1993). Nämä muodostuvat deverbaalinominien ympärille ja ovat siten yhden tai useamman proposition substantiivistumia. Polysynteettisyyttä ilmentää myös esimerkiksi lauseen diateesisuhteiden varsin säännönmukainen koodaaminen verbinjohtimien avulla (sm. *luetuttaa* – vir. *laseb läbi lugeda*, *paneb läbi lugema*; sm. *hukuttautuu* – vir. *uputab ennast ära*; Kasik 1992).

Tiit-Rein Viitson mukaan viron loppuheittoa ei olisi voinut tapahtua, jos siitä olisi heti aiheutunut viestintää häiritsevää homonymiaa. Siispä kieliopillisten sijamuotojen distribuutiot olivat riittävän erilaiset, jotta muodot erottuivat toisistaan pelkästään syntaktisen asemansa perusteella (Viitso 1990: 545–548). Astevaihtelusanoissa sitä paitsi nominatiivin ja partitiivin vartaloa erottaa genetiivivartalosta myös aste. Kuitenkin fleksiotyypille ominainen morfoneemisten vaihtelujen mutkikkuus (Korhonen 1974: 250) ja homonymia¹ voivat ennen pitkää käydä niin

¹ Virossa on paljon paradigmansisäistä homonymiaa. Ülle Viksin (1984) tietojen mukaan, joiden perustana on Kielen ja kirjallisuuden instituutissa tietokoneeseen syötetty sanamuotojen luettelo, jäi 36 000 sanan eri muodoista kaikkien karsintojen jälkeen jäljelle 78 000 homonyymiä, joista 57 000 oli paradigmansisäisen homonymian tuotetta, esim. *pesa* (nom.) : *pesa* (gen.) : *pesa* (part.); *puu* (nom.) : *puu* (gen.); *restorani* (gen.) : *restorani* (part.) : *restorani* (illat.). Tässä ei homonymiaksi ole laskettu verbin persoonakategorian neutraalistumista (ks. Veenker 1975: 170–172), esim. *ma/sa/ta... ei tule, ei tulnud, ei tulevat, tulgu, ärgu tulgu, ei tuleks, ei oleks tulnud* (vrt. sm. *minä/sinä/hän... en/et/ei... tule/tullut* jne.). Monilla homonyymeillä menevät distribuutiot osittain päällekkäin, esim. objektin muodonvaihtelu ei tule esille. Suomen kielessä taas on paljon eri sanojen välistä homonymiaa, mutta paradigmansisäiselle omistaa Klaus Laalo kirjassaan vain viisi sivua. Päätteet ovat tallella ja muodot erottuvat selvästi, limittyvät distribuutiot on vain possessiivisuffiksin edellä erottaan neutraalistuvilla yksikön nominatiivilla ja genetiivillä sekä monikon nominatiivilla (esim. *pesänsä*), *i*-loppuisten verbivartaloiden preesensillä ja imperfektillä (*luennoi*) ja *i*-vartaloisten nominien monilla yksikkö- ja monikkomuodoilla (*piiiä, ruumiista*) (Laalo 1990: 43–47; Ikola 1983: 23–24). Näistä ensimmäisen kompensoi leksikaalinen konteksti, possessiivisuffiksin käyttö on vähentynyt. Toisen kompensoi paljolti perfektimuodon taajempi käyttö. Suomen kielelle merkityksen mahdollisimman johdonmukainen ja yksiselitteinen ilmaiseminen mahdollisimman kieliopillisin keinoin on ilmeisesti ominaisempaa kuin virolle.

haitallisiksi, että keksitään selkeämpi ilmaisutapa.² Se voi analogioitse syntyneenä olla taas agglutinoiva, kuten virossa yleistyneet *te*-monikko ja *si*-imperfekti sekä *pesa*-tyyppisten nominien partitiiviin spontaanisti paluuta yrittävä pääte (*isa-t*, *Jüri-t*).³ Toinen mahdollisuus on analyyttinen: etsitään sopiva erillinen sana, ja ilmaistaan pakoon pyrkivä merkitys sen avulla. Niinpä virossa käytetään useammin persoonapronomineja henkilöön viittaamiseksi ja prefiksaaliadverbeja varsin säännöllisesti ilmentämään aspektuaalisia merkityksiä. Niin paradoksaaliselta kuin se tuntuukin, aluksi uusi ja tuntomerkinen mutta säännönmukaisempi ja yksinkertaisempi ilmaisukeino (esim. viron *te*-monikko ja *sid*-partitiivi vanhan *i*-monikon rinnalla, prefiksaaliadverbi *ära* objektin sijanvaihtelun rinnalla, suomen monikon 1. genetiivi) muuttuu levitessään vähitellen tavalliseksi, tuntomerkitömäksi (Stein 1989: 417) ja saattaa ahdistaa vanhan ja »oikean» muodon syrjään, ahtaampiin puitteisiin. Analyyttinen ilmaisutapa onkin yksinkertaisempi ja kätevämpi valita, ja niinpä jotkut fleksiokielen kategorioista ovatkin jo kehityksessä seuraavan etapin, isoloiuuden suuntaan (Korhonen 1980: 106). Vaikka kielellä on oma typologinen perusluonteensa, jotkut sen osat voivat sijaita muissakin kohdin typologista sykliä.

Kielten tämänhetkinen tilanne on siis se, että viroa voidaan pitää fleksiokielenä ja suomea siihen muodostuneiden flekteeraavien piirteiden perusteella kvasiagglutinoivana (Viitso 1990). Suomen kieli on typologisesti paljon stabiilimpi kuin viro. Se on säilyttänyt ja kehittänyt synteettisyyttään ja paikoin päätyntyn jopa polysynteettisyyteen. Viron kielessä on voimakas pyrkimys analyttisyyteen. Sen, minkä suomi mieluiten ilmaisee yhdellä sanalla tai sananmuodolla, viro usein ilmaisee sanaliitolla (*sienestää* – *käib seenel*, *hyväksyy* – *kiidab heaks*, *suomi* – *soome keel*), yhdyssanalla (*lasillinen* – *klaasitäis*, *auttavainen* – *abivalmis*) tai leksikaalisen sanan ja funktiosanan liitolla (adpositio: *minusta* – *minu meelest*; kvasiapuverbi: *teettää* – *laseb teha*; refleksiivipronomini: *puolustautuu* – *kaitseb ennast*; prefiksaaliadverbi: *luki kirjan* – *luges raamatu läbi*, *varoa* – *ette vaadata*). Deri-

² Toistaiseksi voi neuvokas ihminen menetellä esimerkiksi kuten Henn Saari (1993: 654), joka selkiyttää lauseensa objektinsijan tulkintaa suomennoksen avulla: »Homoniüümia sisse on kodeeritud müra (hälyä).»

³ Vielä pitemmälle loppuheitto ja siitä aiheutuva homonymia ovat edenneet esimerkiksi tartonmurteessa, jossa tavataan myös päätteetöntä monikon nominatiivia, niin että esim. *kana* voi olla sekä yksikön nominatiivi, genetiivi tai partitiivi että monikon nominatiivi. Selvyyttä tuodaan lisäämällä partitiivin pääte *-d/-t* epäselvissä konteksteissa (esim. *kanad*, *emäd* tai *emät*), ja monikon nominatiivin päätteensä esiintyy myös *se*-aines (*tibuse*), joka alkuaan on erottanut *ne*-nominien monikon nominatiivin vartaloa yksikön nominatiivivartalosta (Keem 1970: 22).

vaatiossa nämä vastakkaiset tendenssit ilmenevät etenkin verbeillä. Nomininmuodostuksessa on virollakin omat synteettisyysalueensa. Niinpä suomessa ei ole viroon *line*-johdosten vastineita muodostavaa suffiksia, vrt. *pulmaline* – *häävieras*, *laadaline* – *markkinamies* (Suhonen 1993). Silloin, kun virossa on yksinkertainen vierassana (esim. *džentelmen*, *dispetsēr*, *drops*, *pedagoogiline instituut*), suomessa on usein omaperäinen yhdyssana (*herras mies*, *liikenteenvalvoja*, *hedelmämakeiset*, *kasvatustieteellinen korkeakoulu*). Tämä voi edelleen yhdisteltäessä johtaa vastaavuuteen »viroon yhdyssana – suomen sanaliitto» (*botaanikaaed* – *kasvitieteellinen puutarha*). Polysynteettisyys ilmeneekin virossa yhdyssanoina (SkaliVcka 1975: 373), ja ammattisanaston kehittäminen synnyttää niitä, kuten johdoksiakin, yhä lisää.⁴

Isoloivuuden ilmentymänä voidaan pitää myös taipumatonta attribuuttia.⁵ Sekä virossa että suomessa on syntynyt monia taipumattomia adjektiiveja, jotka attribuuttina eivät kongruoi (vir. *eri meelt* 'eri mieltä', *mis päeval* 'minä päivänä', *kogu linnas* 'koko kaupungissa'; sm. *ensi vuonna*, *koko päivän*, puhekielessä *eka luokalla*). Nominatiivimuotoista substantiivina ei viroon kielessä tavata etumääritteenä, se voi olla vain yhdyssanan alkukomponentti (*peegelsile* 'peilinsile', *metsmees* 'villimies', *neegermuusik* 'neekerimuusikko'). Etuattribuutin tavallinen sija on genetiivi (*tüdrukub tuba* 'tytön huone'), näin myös kun kyseessä on appositiona toimiva nimi (*Tallinna linn* 'Tallinnan kaupunki', »*Tallinna*» *kohvik* 'kahvila »Tallinn», *Juhani-onu* 'Juhan-setä', *Kase Juhan* 'Koivun Jussi', »*Kellukese*» *limonaad* 'Kelluke-niminen limonadi'). Taipumaton alkuosa esiintyy muutamissa erikoistapauksissa kuten *x-täht* 'x-kirjain', *olema-verb* 'olla-verbi'. Etumäärite on arkikielessä varsin yleinen, vaikka kirjakielen traditio on useimmissa tapauksissa enemmän suosinut taipumatonta, perusmuotoista jälkiappositiota (*kohvik* »*Tallinn*», *onu Juhan*, *limonaad* »*Kelluke*», *film* »*Üksinda kodus*», *täht x*, *verb olema*). Genetiivisen etumääritteen tekee ongelmalliseksi sen muodon lankeaminen yhteen tavallisen, enimmäkseen omistussuhdetta ilmaisevan genetiiviattribuutin kanssa, niin että sanaliitto tyyppiä »*Höbekuuse*» *kõrvarõngad* voi merkitä sekä »Hopeakuusi»-nimisen yrityksen korvarenkaita (attribuuttitulkinta) että korvarenkaita nimeltä »Hopeakuusi» (appositiotulkinta). Toisaalta ei etenkään nimien genetiivi-

⁴ Nominin – mutta ei verbin – suhteen viro on paljon synteettisempää kuin esimerkiksi venäjä, vrt. esim. venäjän *elektronno-vyčislitel'naja mašina* 'tietokone' (tavallisesti käytetään sen sijasta lyhennettä *EVМ*) ja viroon *arvuti*.

⁵ Useimmat seuraavista esimerkeistä ovat viime aikojen suomalaisesta ja virolaisesta lehdistöistä, kirjoitustapaa ei ole muutettu.

muodosta ole aina helppoa ja yksiselitteistä muodostaa perusmuotoa (tai perusmuodosta genetiiviä): esimerkiksi Kase Juhan voi olla joko Juhan Kask tai Juhan Kase. Niinpä puhekielessä tavataankin usein myös taipumatonta sukunimeä etunimen edellä: *Kask Juhan*. Suomen sukunimien vartalonvaihtelut eivät ole niin ennustamattomia, ja puhekielessä ovat käytössä genetiivi-ilmaukset tyyppiä *Koivusen Pekka*. Monenlaisia muita nimiä käytetään suomessa kuitenkin taipumattomina etumääritteinä: *Tenavatahti-kilpailu*, *Star-kirjoitin*, *Apu-lehti*, *Tiffany-lamput*, *Minigrip-pussit*, *Golden Gate -sillalla*, *Anna-täti*. Kun vierasperäisiä, usein hankalasti taivutettavia yritysten, tuotteiden ym. nimiä on alkanut tulla Viroon, on sielläkin alkanut levitä isoiloivan tyyppinen rakenne »taipumaton nimi + lajinnimitys»: *Olympus kaamera*, *Star-printer*, *Windows-keskkond* ('Windows-ympäristö'), vrt. myös *Hermann-Reisid* ('Hermann-matkat'; säännönmukainen, joskaan ei aina yksiselitteinen vaihtoehto olisi »*Olympuse*» kaamera, »*Stari*» printer, »*Windowsi*» keskkond, »*Hermann Reisi*»); yksiyymärteinen olisi jälkiappositio tyyppiä *printer "Star"*). Tämä malli on luultavasti tullut tuotteiden kylkiäisenä Suomesta, mutta taustalla ovat olleet myös muiden kielten vaikutus sekä viron kielen omat kehityspyrkimykset. Tällä tavalla erottuvat toisistaan aidot genetiiviattribuutit ja nominatiiviset appositiot, kuten ilmenee fraaseista *Philipsi PLC Electronic elektripirn* ('Philipsin (gen.) PLC Electronic (app.) -sähkölamppu'), *Intergraph'i MicroStation-pakett*.

Niissä tapauksissa, joissa kielessä on sekä analyttisempi että synteettisempi vaihtoehto, viron kirjakieli yleensä valitsee mieluummin synteettisemmän, puhekieli analyttisemmän ilmaisutavan. Suomen puhe- ja kirjakielen välillä ei näytä olevan tällaista ilmaisutyyppien eroa, suomalainen muodostaa huikeita rakenteitaan arkipuheessakin suorastaan leikiten. Viron kielessä synteettisyyttä on kielenuudistusliikkeen ajoista alkaen koetettu puolustaa monenlaisilla argumenteilla, esimerkiksi ilmaisun taloudellisuudella, toistottomuudella, historiallisuudella, kauneudella ja eleganssilla.⁶ Prefiksaaliadverbien säännöllistä käyttöä on vastustettu muillakin syillä: kun niiden avulla koodataan verbin aspektimerkitys samaan tapaan kuin venäjän kielessä, niiden leviämisen taustalla on väittämän mukaan venäjän vaikutus viron kielioppiin (Hint 1990: 101).

Tässä tekisi mieli väittää, että ellei vielä ole kysymys kaksikielisyydestä, kie-

⁶ Oskar Loores propagoi vakuuttavasti kielenuudistuksen tarjoamia synteettisiä menneen ajan konditionaali- ja kvotatiivimuotoja: »Verrattakoon, miten kömpelö on nykyään tavallisesti käytettävä 'mina oleksin tulnud, kui mina terve olnud oleksin' ['olisin tullut, jos olisin ollut terve'] – kokonaista kahdeksan sanaa! ja miten tyylikäs on sen rinnalla kolmisanainen 'tulnuksin, olnuksin terve'.» (Loores 1923: 85.)

lenvaihdoista, pidginisoitumisesta, kreolisoitumisesta tai muusta identiteetin menetyksestä, ei kielikään ota vastaan muita vieraita vaikutteita tai muodosta muita kieliopillisia keinoja kuin sellaisia, jotka sopivat siihen typologisesti ja ovat sopusuhteissa sen omien kehitystendenssien kanssa (Giacalone Ramat 1992: 319; Gerritsen – Stein 1992: 9; Traugott – Heine 1991: 8).⁷ Suomen kielessä, jossa objektin sijamuodot erottuvat selvästi toisistaan eikä erillistä prefiksaaliadverbia kuten *pois* tarvita edeltävän lause-elementin tunnettuuteen viittaavaksi informatorakennepartikkeliksi kuten virossa (Rajandi – Metslang 1979, Erelt 1990) – vrt. (2a) ja (2b), – ei ole ollut tarvetta niin säännölliseen partikkelin käyttöön.

(2a) Ma sõin koogi [tunnettu] ära.

(2b) Sõin leivoksen.

Viron kieli on ilmeisesti aikoinaan ollut tienhaarassa: joko synteettinen ilmaus kuten suomessa (*sulgesin ukse* 'suljin oven'; *sõin koogi*) tai analyttinen ilmaus partikkeliverbeineen kuten saksassa (*panin ukse kinni, sõin koogi ära*), ja kallistunut viimeksi mainitun kannalle, sillä se on kielelle typologisesti sopivampi ja takaa yksiyymmärteisyyden (ks. Laakso 1991, Tommola 1990: 358). Venäjän kieli ilmaisee samoja merkityksiä – jotka viro siis jo aikaa on koodannut omilla tavoillaan – erottamattomilla verbiprefikseillä ja -suffikseilla, joten venäjän vaikutus lienee paremminkin leksikaalista kuin grammaattista. Leksikaalisesti sopivien prefiksaaliadverbien (kuten *läbi, valmis* ja sisällöltään yleisempi, yhä puhtaammin kieliopilliseksi muuttuva *ära*) redundanttikin käyttö perfektiiivisyyden ja informatorakenteen merkitsemiseen on yhä yleistynyt, esim. (3).

(3) Nii see möte liikuma läks, kuni lõpuks sel kevadel sai külade liit *ära* moodustatud. ['Niin se ajatus lähti liikkeelle, kunnes lopulta tänä keväänä tuli kylien liitto muodostetuksi (»pois muodostetuksi«).'] Viron radio 26. 10. 1993.

Samalla esiintyy myös objektin muodonvaihtelussa satunnaisia kömmähdyksiä, enimmäkseen tuntomerkitömän partitiiviobjektin eduksi (4).

(4) Ja kui opositsioon mõni aeg tagasi küsis, kus on peaminister, kus on ministrid, siis *seda kriitilist märkust* võeti kohe omaks. ['Ja kun oppositio jokin aika sitten kysyi, missä on pääministeri, missä ovat ministerit, niin tämä kriittinen huomautus (»tätä kriittistä huomautusta«) otettiin heti omaksi.'] Viron radio 15. 12. 1993.

⁷ Tämä ei merkitse, että kirjakielen pitäisi ottaa vastaan kaikki, mitä tarjotaan, ja että valikoiva, ohjaava ja järjestystä luova kielenhuolto olisi mieletöntä.

Kaikki tämä kertoo nähtävästi siitä, että objektissa ilmenevä synkreettinen sekä verbin että nominin aspektijärjestelmä, joka muotoutui kantasuomessa ja joka täydellisimmillään on säilynyt suomessa (Larjavaara 1991), on virossa jatkuvasti vähitellen väistymässä.

Eikä vielä riitä se, että objektin totaalisuus tuntuu virossa olevan liian heikko keino verbin aspektia ilmaisemaan: se ei pysty ilmaisemaan nomininkaan aspektia. Perfektiivisen lauseen nominin kvantitatiiviseen rajoittamiseen ei riitä sijamuoto, vaan siihen on lisättävä artikloidi⁸, vrt. (2c) ja (2d) sekä suomen vastine (2b).

(2c) ?Ma sõin koogi.

(2d) Ma sõin *ühe* koogi.

(2b) Söin leivoksen.

2. Kieliopillistuneisuuden määrä

Kuitenkaan ei viron ja suomen kielijärjestelmien eroja voi tyhjentävästi selittää vastakohtilla analyyttinen–synteettinen ja flekteeraava–agglutinoiva. Suomessa on poikkeuksellisen runsaasti myös analyyttisiä rakenteita. Kun virolainen sanoo:

(5a) Ta oli aknast välja kukkumas,

suomessa saman rakenteen merkitys jakautuu vähintään kolmen rakenteen kesken:

(5b) Hän oli *putoamaisillaan/putoamassa/pudota* ikkunasta.

Progressiivi- ja futuurirakenteet ovat kehittymässä molempiin kieliin, mutta suomessa ne ovat paljon pontevammin tulossa ja laajemmin käytössä, vrt. (6a) ja (6b), (7a) ja (7b):

(6a) *Olen kirjoittamassa* kielioppia (Sulkala – Karjalainen 1992: 309).

(6b) *Ma kirjutan* (praegu) grammatikat.

(7a) *Tulen jatkamaan* työtäni (Sulkala – Karjalainen 1992: 302).

(7b) *Ma jätkan* oma tööd (ka edaspidi).

Virossa tällaisia muotoja tarvitaan etenkin silloin, kun tuntomerkitön, yksinker-

⁸ Samoista syistä on lukusanan 'yksi' pohjalta syntymässä epämääräinen artikkeli myös esimerkiksi bulgarian kieleen. Perinteinen kielioppi on siellä pitänyt sitä aiheettomana muukalaisuutena. (Kabakčiev 1989.)

tainen muoto ilmaisee toista aikamerkitystä – vrt. (5a), (5b) ja (5c), (8a), (8b) ja (8c).

(5a) Ta oli aknast välja kukkumas.

(5b) Hän oli putoamaisillaan/putoamassa/pudota ikkunasta.

(5c) Ta kukkus aknast välja. [’Hän putosi ikkunasta.’]

(8a) Teie elu saab raske olema.

(8b) Elämänne tulee olemaan vaikeaa.

(8c) Teie elu on raske. [’Elämänne on vaikeaa.’]

Samoin virosta puuttuvat monet grammaattiset oppositiot, jotka suomessa on, esimerkiksi predikaatiivin totaalisuuden ja partiaalisuuden eronteko, vrt. (9a) ja (9b).

(9a) Ruotsalaiset ovat germaaneja (Ikola 1983: 138).

(9b) Rootslased on germaanlased [nom.] / kuuluvad germaanlaste hulka.

Tässä näyttää ero olevan siinä, että suomi muovaa ja käyttää kieliopillisiä keinoja enemmän kuin viro, siis kielen kieliopillistuneisuuden määrittäminen. Suomessa kieliopillistamisprosessit ovat intensiivisempiä, ja niiden tuloksena on syntynyt ja syntyy vastedeskin enemmän kieliopillista ainesta kuin virossa.

2.1. *Kieliopillistuminen*, grammatikalisaatio (termi on peräisin A. Meillet’ltä), on kieliopillisten keinojen muotoutumisprosessi. Sen määritelmistä yksi kuuluu seuraavasti: »Grammaticalization is the linguistic process, both through time and synchronically, of organization of categories and of coding» (Traugott – Heine 1991: 1). Monet diakroniset kehityskulut ja myös monet synkroniset luokitteluvaikeudet ovat pohjimmiltaan kieliopillistumista, ja siksi tästä prosessista ja sen tuotteista ovat yhä kiinnostuneempia niin diakronistit kuin synkronistitkin. Kieliopillistuminen ei lopu kielestä koskaan: »Kieliopit ovat aina epätäydellisiä.» (Lichtenberk 1991: 76.) Kieliopillistumisen kautta muotoutuvat kielessä yleistyneitä merkityksiä kantavat ja paradigmaattisessa suhteessa olevat elementit; olemassa olevat ainekset muuttavat muotojaan ja funktioitaan, luoden uusia kieliopillisiä elementtejä jne. Muotoutuneet ainekset vakiintuvat kielen suhteellisen stabiiliin ydinosaan, jota ympäröi muuttuvainen periferia.⁹ Kieliopillistuminen etenee

⁹ Vrt. dynaamista keskusta ja periferiaa Henn Saaren mukaan: »Kielen periferia ja keskus on käsitetty eri tavoin. Yksi tapa on ns. staattinen. Siinä keskeistä on se, missä »tunnusomaista on enemmän», ja perifeeristä se, missä »tunnusomaista on vähemmän». – – Toinen on dynaaminen käsitystapa. Siinä keskeistä on se, mikä on vakaasti käytössä, ja perifeeristä se, minkä taajuus on selvästi vähenemässä tai kasvamassa.» (Saari 1993: 650.)

vaiheittain, ja kielenaines voi esiintyä yhtä aikaa eri vaiheita edustavissa käyttötavoissa. Niinpä viron *hakkama*-rakenne ja suomen *tulla*-rakenne esiintyvät sekä alkuperäisessä alkamisen (11) tai liikkeen (13) merkityksessä että futuurina (10), (7a) tai monimielisinä siirtymämuotoina (12), (14) (Metslang 1993b: 215–218; Metslang – Tommola 1995).

(10) Uuel aastal *hakkam* ma hommikuti *võimlema*. [‘Tulevana vuonna voimistelen aamuisin.’]

(11) Viie minuti pärast *hakkab* kell *helisema*. [‘Viiden minuutin päästä kello alkaa soida.’]

(12) Mida sa nüüd *tegeme hakkad*? [‘Mitä sinä nyt rupeat tekemään / teet tästä lähin?’]

(7a) *Tulen jatkamaan* työtäni (Sulkala – Karjalainen 1992: 302).

(13) Pirjo *tulee* Ouluun *jatkamaan* työtään.

(14) Pirjo *tulee jatkamaan* työtään.

Toisaalta saman kieliopillistumisketjun lenkit ja toisaalta kieliopillisten keinojen keskinäinen kilpailu (suomen monikon genetiivin variantit, viron *de-* ja *i-*monikko, erilaiset tulevaisuuteen viittaamisen tavat kummassakin kielessä, kvotatiivisuuden koodaaminen virossa) tuovat synkroniaan diakroniaa.¹⁰

Kieliopillistumisen edellytyksenä on kielen tyypologisen luonteen vastaanottavaisuus. Tämä on suomessa tätä nykyä kaikenlaisen kieliopillisuuden suhteen ilmeisesti suurempaa kuin virossa: agglutinaatio on tavallaan totuttanut kielen ilmaisemaan merkityksiä epäitsenäisillä, selvästi segmentoituvilla ja sisältöoppositioita yleistävillä aineksilla. Kun löytyy sopivaa kielellistä materiaalia ja ilmaisutarve (myös selvemmän, tarkemman, kuvaavamman, muodikkaamman tms. ilmaisemisen tarve) tunnustetaan, niin kieliopillistumisprosessi käynnistyy. Jonkin tietyn rakenteen nappaamiseksi tähän prosessiin tarvitaan ennen kaikkea tekstinmuodostuspotentiaalia. Se on suurempi esimerkiksi sisällöltään yleisemmillä ja propositionäärítettä vaativilla verbeillä (kuten *alkaa*) ja heikoin vain nominaalimääritteitä kelpuuttavilla verbeillä (kuten *kirjoittaa*). Jos taas verbiin sopii myös infinitiivimäärite (kuten verbiin *tulla* niin virossa kuin suomessakin), on tie auki apuverbiytymiseen. Konkreettisempaa suhdetta ilmaisevaa rakennetta aletaan metaforisesti käyttää abstraktimman suhteen merkitsemiseen, kunnes se vakiintuu tähän käyttöön. Lokaalinen suhde otetaan malliksi abstraktimmalle prosessisuh-

¹⁰ »Grammaticalization chains have both a synchronic and a diachronic dimension; they are the result of a historical process leading from less grammatical, i.e. typically from lexical entities to more grammatical ones, and this process leads to context-dependent synchronic variation.» (Heine 1992: 345.)

teelle ja tämä puolestaan vielä abstraktimmalle aikasuhteelle (Claudi – Heine 1986). Kaikki kolme vaihetta löytyvät nykykielestä, esim. suomen *tulla-* ja kumman kielen *olla-*verbirakenteista.

tulla jonnekin → tulla tekemään jotakin → tehdä jotakin tulevaisuudessa
olla jossakin → olla tekemässä jotakin → tehdä jotakin parhaillaan

Tekstipotentialiaa on myös esimerkiksi substantiiveilla, jotka ilmaisevat erottamattomaa omistettua, osaa tms. (*käsi, pää, kylki, juuri, ääri, vieri, esi* jne.); näiden käytöstä on omistajaa ilmaisevan määritteen kera, omistussuhdetta lokaalisen suhteen mallina käyttäen, muodostettu paikkaa ilmaisevat adpositiot.

Viron kielessä ovat olojen muutokset (uudet ilmaisutarpeet, vieraiden rakenteiden tulva, tiiviimmät yhteydet suomeen ja englanttiin, lehdistön nousu ja kilpailu) ilmeisesti käynnistäneet ja nopeuttaneet useita prosesseja: ortografia muuttuu, uudet sanat ja rakenteet leviävät. Jonkin muodon sopivuus jotain merkitystä ilmentämään saattaa selvitä muiden kielten esikuvan avulla. Suomen puhekielessä tapahtuvat muutokset perustuvat paljolti johonkin sopivaan piirteeseen jossakin paikallisessa kielimuodossa (Mielikäinen 1986, Yli-Vakkuri 1992). Toisaalta kielet koodaavat samantyyppisiä kategorioita myös toisistaan riippumatta. Kieliopillistuminen etenee eri tahtia kielen eri osissa: Afrikan kielissä näköjään nopeimmin verbin tempuksen ja aspektin alueella, hitaammin nomineilla ja verbi-derivaatiassa (Traugott – Heine 1991: 9). Suomessakin voi huomata nimenomaan verbikategorioiden kieliopillistuvan voimakkaasti (diateesit ja teonlaadut ilmaistaan verbinjohtimilla, modaalisuus-, aspekti- ja tempusmerkitykset verbirakenteilla jne.). Viron kieli on kehittänyt verbintaivutukseen epäsuoruuden ilmaisimen ja on kehittämässä lisää tempuksen ja aspektin ilmaisukeinoja.

Kieliopillistumisen kuluessa ilmauksen semantiikka muuttuu abstraktimmaksi, morfologinen käyttäytyminen loittonee alkuperäisen kategorian mukaisesta, syntagmaattinen variaatio kapenee ja morfologinen substanssi niukkenee. Ilmaus asettuu uusiin paradigmaattisiin suhteisiin. Psykologiselta kannalta käsitetään alkuperäinen leksikaalinen merkitys yhä vähemmän leksikaalisena. (Heine 1992: 343.) Ilmauksen distribuutio laajenee yhä, kunnes se muuttuu tietyissä rajoissa säännönmukaiseksi.

Kieliopillistumisen luonnollinen kulku, joka voi viedä vuosituhansia, on seuraava: se alkaa diskurssista viestintätarpeiden vaatimana, elementti muuttuu ensin syntaktiseksi, sitten se kasvaa yhteen toisen sanaliiton jäsenen kanssa ja muuttuu morfologiseksi, edelleen morfofonaattiseksi, kunnes lopulta katoaa (Givón

1979: 82–83).¹¹ Tätä saattavat häiritä esimerkiksi naapurikielten vaikutus tai kilpailevat ilmaukset. Väistyvän tai muodoltaan epäselväksi käyneen kieliopillisen aineksen tilalle voi tulla samanfunktionainen elementti jostain muualta, mutta samantyyppistä merkitystä voidaan ruveta ilmaisemaan leksikaalisesti tai kieli voi tykkänään luopua tuon merkityksen ilmaisemisesta. Näitäkin prosesseja voimme seurata molemmissa kielissä, edellä kuvailtujen esimerkkien avulla. Juuri suomesa on nyt käynnissä myös monenlaisia yksinkertaistumisprosesseja: äännteitä katoaa, kongruenssi vähenee subjektin ja predikaatin välillä, pitkissä lukusanoissa ja numeraalilausekkeissa sekä attribuutilausekkeissa (*eka, ensi* jne.), possessiivisuffiksin ja attribuutin redundanssi vähenee, tuntomerkkisemmät sijamuodot ja lauserakenteet vaihtuvat yksinkertaisempiin. Niinpä nesessiivirakenteisen lauseen teemaosassa säännönmukaisen genetiivisubjektin (15a) tilalle tulee toisinaan myös nominatiivisubjekti (15b) (Grönros 1982: 11), vrt. (15c).

- (15a) Ratamestareiden mielestä kilpailun *puitteiden* pitäisi olla järjestyksessä.
 (15b) Ratamestareiden mielestä kilpailun *puitteet* pitäisi olla järjestyksessä.
 (15c) Rajameistrite arvates peaks *kõik võistlustesse puutuv* [nom.] korras olema.

Viro on useimmat mainituista yksinkertaistamisista jo suorittanut. Nyt se on siirtynyt suosimaan mm. kongruoivia attribuutteja (*erinevaid teid* 'eri teitä' pro *eri teid* jne.; Erelt 1992).

Uusien grameemien luomista entisiä yhdistämällä ja uudelleen tulkitsemalla voisi nimittää »uudelleenkieliopillistamiseksi», *regrammatikalisaatioksi*. Kieliopillistuminen tapahtuu ketjuina; ketjun haarautumista nimitetään *polygrammatikalisaatioksi* (Craig 1991). Juuri regrammatikalisaatio, kieliopillisen keinon

¹¹ Sikäli kun kieli on alkuaan ollut isoiloivaa, on oletettu, että kaikki morfologisetkin kieliopin ainekset ovat palautettavissa joihinkin sanoihin. Kehitysketjusta esimerkkinä voi käyttää vaikkapa viron akkusatiivia: pronominivartalo → johdin → sijapäätte → muodon homonymia genetiivin kanssa → nollailmaisoin → tosiasiallinen kato (Rätsep 1977: 55). Nykyisten affiksien suorina lähteinä pidetään joko itsenäisiä sanoja (esim. persoonapäätteiden ja possessiivisuffiksien kehittyminen persoonapronomineista), johtimia (verbin fiiniittimuotojen kehittyminen verbaalinomineista, genetiivin muodostuminen adjektiivinjohdimesta), pre- ja postpositioita (viron komitatiivin päätteiden kehitys postpositiosta *kaas*) tai vartaloaineksen metanalyyttistä tulkintaa kieliopilliseksi ainekeksi (viron *si*-imperfekti) (Tauli 1958, Hakulinen 1967: 90). Toistaiseksi ei ole väitetty taivutusmorfeemien syntyneen suoraan taivutusmorfeemeiksi; käytännössä tätä koettiin toteuttaa Johannes Avik keksimillään *n-agentaalilla* ja *re-futuurilla*, jotka eivät kuitenkaan jääneet käyttöön.

funktion ja merkityksen uudelleentulkinta synnyttää ketjuun uuden haarautuman.¹²

Kielioppia luovista prosesseista haaroo myös aivan toisiin tuloksiin johtavia, nimittäin kielioppia niukentavia ja sanastoa luovia prosesseja. Virossa ovat monet suomen kielessä vielä tallella olevat ilmaisukeinot *degrammatikaalistuneet*, esimerkiksi possessiivisuffixit, jotka ensin menettivät sisältönsä ja sitten myös muotonsa. Suomessakin monet kieliopin keinoista ovat nykykielen kannalta varsin arkaaisia (potentiali, instruktiivi, akkusatiivi erillisenä sijamuotona, rakenteet kuten *on tekevä, on tekeminen*), ja parhaillaan on käynnissä monia degrammatikaalistumisprosesseja. Toisaalta kieliopilliset muodot voivat *leksikaalistua*. Tämä on tapahtunut tai tapahtumassa esimerkiksi progressiivimuodoille *olla olemas / sm. olla olemassa* (eksistenssimerkitys), monille partisiipeille (vir. *lugupeetud* 'kunnioitettu', *tuntud* 'tunnettu', *elav* 'elävä', *surnud* 'kuollut', sm. *kuollut, haukkuva, tunnettu, oppinut*, vrt. myös vir. *tugev, vägev*, sm. *tukeva, väkevä*), instruktiivimuodoille (vir. *targu*, sm. *tarkoin*) ja ruumiinosien paikallissijamuodoille (vir. *peas*, sm. *päässä*). Leksikaalistunut muoto voi puolestaan liittyä uuteen kieliopillistumisketjuun (esim. adpositiot kuten vir. *peal* 'päällä', *käes* 'kädessä, hallussa, -lla', *vaatamata* 'huolimatta'; sm. *kanssa*, vrt. viron -*ga* ja näiden välivaiheet suomen murteissa; Tauli 1966: 113), ja kehä alkaa taas kiertää. Näin kulkee kieliopillistuminen – lakkaamatta, haarautuvina ja kietoutuvina ketjuina, kielen kaikkien tasojen kautta.

2.2. Kieliopillistuneisuuden kannalta suomen ja viron erot voisi tiivistää seuraavasti (Metslang 1994):

1) Suomi koodaa kieliopillisesti merkityksiä, joiden kieliopillinen koodautuminen virossa joko on rajallisempaa tai puuttuu täysin. Verbinjohtimilla voi varsin säännönmukai-

¹² Esimerkkinä haarautuvasta ketjusta voisi esittää verbisuffiksien *-ba/-bä ~ -pa/-pä* kehityskulut. Se sai preesensin tunnuksen tehtävän, josta se edelleen haarautui toisaalta finiittiparadigman preesensin tunnukseksi, toisaalta partisiipin preesensin tunnukseksi. Partisiipista on virossa kehittynyt *vat*-infinitiivi ja *modus obliquus*, suomessa sen ja *olla*-apuverbin pohjalta ovat syntyneet nesessiivi- ja futuurirakenteet (*on tehtävä, on tekevä*). 3. persoonassa esiintynyt finiittimuodon preesensin tunnus on kummassakin kielessä saanut uuden tulokinnan. Viron *-b* ja *-vad* (kuin myös suomen arkaistinen tai murteellinen *-pi*) ovat synkreettisiä muotoja, jotka merkitsevät sekä preesensia että resp. yksikön tai monikon 3. persoonaa. Suomen *-vat* on monikon 3. persoonan päätte, jolta puuttuu tempusmerkitys (vrt. *tulevat : tulivat*). Suomen lukuisat selvämerkityksiset verbinmuodot (*olevinaan, saavutettavissa, kuolemaisillaan*, vrt. myös adjektiivit kuten *suostuvainen, säästäväinen*) ovat kehittyneet alkumuodoistaan juuri *re-* ja polygrammatikalisaation tietä.

sesti ilmaista diateesejä (sm. *rakennuttaa* – vir. *laseb ehitada*), teonlaatua (sm. *kysellä, kysyä* – vir. *küsida*), intransitiivisuutta (*vapautua* – *vabaks saada, ennast vabastada*). Oppositio totaalisuus–partiaalisuus ilmenee monissa syntaktisissa asemissa (predikatiivi, infiniittimuotoja määrittävät objektit) ja sanaryhmissä, joissa se virossa ei ilmene, vrt. (1a) ja (1b), (8a) ja (8b), (9a) ja (9b), (16)–(18).

(16a) Vasemmisto on saamassa *voiton* Puolan vaaleissa. (Suomen MTV 3 19. 9. 1993.)

(16b) (sanatarkka käänнос) Vasakpoolsed on saamas *võitu* [part.] Poola valimistel.

(17a) Suomi on *Eurooppaa* (Ikola 1972: 10).

(17b) Soome kuulub Euroopasse.

(18a) Hän tuntee *lain*.

(18b) Ta tunneb *seadust* [part.].

Suomen johdoksissa voi usein erottaa monta suffiksia, joista jokainen antaa kokonaismerkitykseen jonkin komponentin, viron vastineesta tämä kompleksisuus saattaa puuttua (sm. *aja-tt-ele-va-i-nen*, vir. *mõt-le-v, mõt-le-ja*). Suomessa persoonaviittauksen voi ilmaista taivutuspäätteellä ja possessiivisuffiksilla. Viro on yhä enemmän palaamassa leksikaaliseen persoonan ilmaiseeseen: verbin finiittimuodoilla on persoonapäätteet vain indikatiivin ja imperatiivin myöntömuodoissa sekä imperatiivin kieltoverbissä. Imperatiivista on erottunut persoonassa taipumaton, epäsuoraa käskyä tm. deonttista modaalisuutta ilmentävä *jussiivi* (*ma/sa jne. tulgu*), konditionaali on puhekielessä menettämässä persoonapäätteensä (*ma tuleks pro ma tuleksin*).

Erialaisten kieliopillisten keinojen pohjalta edelleen regrammatikaalistuneet ilmaukset koodaavat tarkemmin merkityksiä, joita viron kieli joko ei koodaa erikseen (rakenteet tyyppiä *on tekevä, on tehtävä, on meneminen, on olevinaan, on putoamisillaan, on autettavissa, on kauhuissaan, kakkukahvit*) tai koodaa tekstissä harvoin (esim. progressiivi, futuuri). Kieliopillisten keinojen primaarimerkitysten oheen on muodostunut laaja sekundaarikäyttöjen järjestelmä (Yli-Vakkuri 1986).

Virossa on vain muutamia harvoja sellaisia kieliopillisiä kategorioita (kerrontatapa; Rätsep 1971) ja kategorioiden jäseniä (epäsuora kerrontatapa: modukset jussiivi ja kvotiivi, sijamuodoista komitatiivi ja terminatiivi), joita suomessa ei ole.

2) Samoja merkityksiä suomen kieli koodaa enemmän kieliopillistuneilla keinoilla. *Kieliopillinen ja leksikaalinen* eivät ole binaarisia vastakohtia vaan pitkän jatkumon ääripäät. Myös kieliopilliset keinot voivat olla enemmän tai vähemmän kieliopillistuneita. Kieliopillistuneisuuden aste nousee

esim. asteikolla

leksikaalis-grammaattinen keino (esim. pre- tai postpositio, tekstipartikkeli, kvasiapuverbi, partikkeliverbiin kuuluva adverbi) → analyytinen kieliopin keino (esim. apuverbi, kieltoverbi) → liitepartikkeli → taivutusmorfeemi → johdin.

Suomen ja viron kielen ja etenkin kielenkäytön erot näihin asteikkoihin nähden ovat enimmäkseen sellaisia, että suomen ilmaisukeino on kieliopillistuneempi, esim. *muuta parempi – teistest parem, parem kui teised; ystäväsi – sinu sõber; hirttäytyi – poos ennast üles.* (19)–(21).

(19a) Mitään *ei ole tehtävissä* (Sulkala – Karjalainen 1992: 319).

(19b) *Midagi ei saa teha.*

(20a) *Tuletko mukaan?*

(20b) *Kas tuled kaasa?*

(21a) *Lämpömittari on ikkunassa.*

(21b) *Kraadiklaas on akna küljes.*

3) Suomessa ei esiinny saman merkityksen *k a h d e n t a m i s t a*, yhtäkaa kahdella eri tavalla koodaamista niin paljon kuin virossa.¹³ Virossa pelkkä kieliopillinen koodaus ei monesti riitä, vaan lisätään toinen, leksikaalinen koodaus. Nominin totaalisuuden/partialisuuden ilmentämää aspektimerkitystä kahdenneetaan prefiksaaliadverbilla (2a), vrt. (2b), spesiestä artikloidilla, kvanttorilla tms. (2d), (22a), vrt. (22b), (22c); terminatiiviin, abessiiviin ja komitatiiviin lisätään usein korostava adpositio (*kuni õhtuni = õhtuni 'iltaan saakka', ilma mütsita = mütsita 'lakitta'*), omistajapredikatiivista ei voi puuttua pääasana (23a), vrt. (23b).

(22a) *Laivoja tuli illalla* (Sulkala – Karjalainen 1992: 211).

(22b) *Õhtul tulid mõned laevad.*

(22c) *Õhtul tuli paar/mitu laeva.*

(23a) *Tämä kirja on minun.*

(23b) *See raamat on minu oma.*

Suomessa toisiaan kahdentavat usein possessiivisuffiksi ja genetiiviattribuutti.

4) Suomessa on enemmän *k o n g r u e n s s i a* kuin virossa. Toisin kuin virossa, suomen verbinmuodon kielto-osa kongruoi subjektin kanssa persoonassa ja luvussa; menneen ajan partisiippi kongruoi luvussa sekä nominin- että verbin-

¹³ Kahdennuksen sietäminen tai torjuminen saattaa olla kielen ominaispiirre, kuten ilmenee esimerkiksi siitä, että unkarissa yleensä ei kahdenneta (Kecskés 1989: 63).

taivutuksessa ja taipuu myös sijoissa; moniosaista lukusanaa taivutettaessa päätteen saavat kaikki osat; *kin/kAAAn*-liite kongruoi lauseen myönteisyyden/kielteisyyden kanssa; possessiivisuffiksi kongruoi persoonassa ja luvussa lähtömuotonsa kanssa.

5) Merkitysten kieliopillistaminen on suomessa yksityiskohtaisempaa kuin virossa. Viron yhtä muotoa vastaavaa merkitysaluetta kohti on suomessa usein monta muotoa. Niinpä viron *t*-infinitiivin inessiiviä (*lauldes*) vastaavat suomessa sekä inessiivi (*laulaessa*) että instruktiivi (*laulaen*); viron menneen ajan passiivin partisiippiä (*tehtud*) vastaa kontekstin mukaan joko samanlainen partisiippi (*tehty*) tai agenttipartisiippi (*tekemä*); rakennetta *sai tehtud* vastaavat *sai/tuli tehdyksi/tehtyä*. Vrt. myös (5a) ja (5b).

6) Suomessa on runsaampi valikoima kieliopillisia keinoja, esim. verbinjohtimia, verbin taivutusmuotoja variantteineen, liitepartikkeleita, enemmän tai vähemmän kieliopillistuneita rakenteita ja pragmaattisia partikkeleja.

7) Suomen taivutusmuodoilla on runsaammin syntaktisia funktioita ja käyttötapoja. Verbin infiniittimuodoilla on suomessa enemmän sekä verbin- että nomininomaista käyttöä (ks. Hakulinen – Karlsson 1979: 344). Preesensin partisiipit käyttäytyvät lauseessa adjektiivisesti kuten virossakin mutta muodostavat lisäksi verbirakenteita; infiniittimuotoja määrittäväällä objektilla on totaalisuus–partiaalisuus-vaihtelua enemmän kuin virossa; II infiniitivillä on myös passiivimuoto (sm. *tehtäessä* ja *tehdessä*, vir. vain *tehes* jne.). (Sanaluokkien välisten rajojen epämääräisyys on agglutinoiville kielille ominaista; Korhonen 1980: 105.)

8) Suomi käyttää enemmän oppositioiden tuntomerkkisiä jäseniä (tuntomerkkisiä moduksia, passiivia, partiaalisubjektia, totaaliobjektia, monikkoa, muodostumassa olevia tempusrakenteita).¹⁴ Viro (resp. viron kielenkäyttö), vaikka siellä sama oppositio olisikin, suosii tuntomerkkitöntä jäsentä. Vrt. (8a), (8b), (16a), (16b), (18a), (18b), (24a), (24b).

(24a) Järvede *pind* lõõmas.

(24b) Lampien *pinnat* liekehtivät.

¹⁴ Suomessakin kuitenkin partitiiviobjektin käyttöalue on laajenemassa (Ikola 1972).

Myöskään viron kielen erikoispiirrettä, kvotatiivivia, ei niinkään käytetä informaation epäsuoruuden ilmaisemiseen – siinä funktiossa tavallisin on indikatiivin pluskvamperfekti (25) – kuin epäsuoruuden korostamiseen pragmaattisista syistä (26).

(25) Ta oli *tundnud* kõiki oma aja kuulsusi. [’Hän oli tuntenut kaikki aikansa kuuluisuudet.’]

(26) Ta *olevat tundnud* kõiki oma aja kuulsusi. [’Hän oli – väittämän mukaan – tuntenut kaikki aikansa kuuluisuudet (tiedä, uskoisiko vai ei).’]

9) Suomessa voi sanaa/sanetta kohti olla enemmän kieliopillisiä ainesosia kuin virossa – sekä johtimia että taivutuspäätteitä – ja näiden lisäksi usein liitepartikkeleja (esim. *ymmärrettävissä, korkeimmillaan, ajattelevainen, viivyttelevinen*). Erityisen tiiviisti on kieliopillista informaatiota pakattu verbiin, jossa kohtaavat runsas derivaatio ja lukuisat sekä verbille että nominille tyyppilliset piirteet.

10) Kerran muodostumaan ruvennut kategoria *j u r t u u* nykysuomeen paremmin kuin viroon (esimerkkinä taas progressiivi ja futuuri).

11) Suomi on säilyttänyt agglutinatiivisia keinoja, jotka virossa ovat kadonneet, muuntuneet tai leksikaalistuneet. Suomessa ovat tallella esimerkiksi kysymyspartikkeli *-ko*, potentiaali, instruktiivi ja possessiivisuffiksit.

Suomessa siis suurempaan synteettisyyteen ja agglutinatiivisuuteen liittyy kieliopillisen ilmaisutavan suurempi ominaispaino. Suomen kielen järjestelmässä on runsaasti sekä synteettisiä ja analyttisiä kieliopin keinoja että kieliopillisia, yleistyneitä merkityksiä. Kieli säilyttää olemassa olevaa kielioppia ja täydentää sitä uusilla rakenteilla. Tekstissä suomi hyödyntää rikkaan systeeminsä mahdollisuuksia enemmän kuin viro muutenkin niukkoja keinovarojaan.¹⁵ Sekä kieliopillistuminen että re- ja polygrammatikalisaatioprosessit ovat edenneet ja etenevät yhä suomessa laajemmin ja tehokkaammin. Viro tiettyine isoioivine piirteineen on osin palannut leksikaalisempiin (kielioppia edeltäviin, esigrammaattisiin) keinoihin.

¹⁵ Monet 1920–30-luvun kielenuudistusliikkeen kielioppia koskevat ehdotukset yrittivätkin korjalla viron kieltä niin sanoakseni kieliopillisemmaksi: tuoda käyttöön futuurin apuverbin tai futuurimorfeemin, imperfektiin konditionaalin ja kvotatiivin, lisätä *ma*-infinitiiville sijamuotoja jne. Jossakin määrin on onnistuttu kahden viimeksi mainitun suhteen (muodot tyyppiä *tulnuksin, tulnuvat, tulemaks*).

3. Ikonisuus

Kieltä muovaavat vastakkaiset tendenssit: toisaalta pyrkimys selvyyteen ja loogisuuteen, jonka yksi ilmenemismuoto on ikonisuus, toisaalta pyrkimys taloudellisuuteen, joka asettaa ikonisuutta vastaan mielivaltaisuuden ja synkretismin (ks. esim. Haiman 1985, Wescott 1971, Givón 1989, Metslang 1993b). Kielen ikonisuuden voisi jakaa kahteen tyyppiin: systeemi-ikonisuuteen ja teksti-ikonisuuteen (resp. paradigma- ja syntagmaikonisuuteen). Systeemi-ikonisuus, joka on ominainen agglutinoiville kielille, tarkoittaa merkitysoppositioiden ja muotooppositioiden mahdollisimman selkeää yksi yhteen -vastaavuutta (ks. Korhonen 1980, Robertson 1986). Niinpä suomen verbiparadigmassa joka persoonalla on oma selkeä muotoilmauksensa sekä preesensissä (indikatiivissa, konditionaalissa, potentiaalissa), imperfektissä että kieltoverbissä; selvästi ja yksiselitteisesti eroavat muodoiltaan myös tempukset ja modukset, kategorioiden tuntomerkitön (preesens, indikatiivi, yksikön 3. persoona) ja tuntomerkinen jäsen. Kieliopillisissa sijoissa ei esiinny sellaisia yhteenlankeamia kuin monissa viron vokaalivartaloisissa nimityksissä (*pesa, tubli, puu*). Adjektiivien eri vertailumuodot rakentuvat samalla periaatteella. Näin kielioppijärjestelmässä ilmenee se ikonisuuden laji, jota J. Haiman (1980) nimittää isomorfismiksi ja joka merkitsee vastaavuutta »yksi muotoyksikkö – yksi merkitysyksikkö», homonymian ja myös synonymian välttämistä. Suomessa on hyvin vähän kieliopillista homonymiaa (ks. viite 1). Viron morfologiassa tulee tällaisesta loogisuudesta usein pula. Indikatiivin imperfektissä yksikön 3. persoona on päätteetön, mutta preesensissä, jossa sen pitäisi olla joka suhteessa tuntomerkitön, päätteenä on *-b*; imperfektissä erottuu monikon 3. persoonan päätteeksi *-d*, preesensissä muodon päätte on *-vad*; monissa moduksissa ja kielteisissä verbinmuodoissa persoonat eivät ensinkään erotu; muotojen homonymiaa on paljon. Puhesuomessa tapaa kuitenkin myös ikonisuuden hylkäämistä, sen korvaamista synkretismillä: 3. persoonan yksikkömuotoa käytetään myös monikossa (*he tulee, he ei tule*).¹⁶ Kieltoverbistä ovat kadonneet tempus- ja teonlaatukategoria (Korhonen 1981: 190). Tempuskategoria löytyy kieltoverbiltä esim. eteläviron murteissa (preesens *ei ole*, imperfekti *es ole*).

¹⁶ Tendenssi muuttaa kieltoverbi partikkeliksi on ominainen kaikille uralilaisille kielille; persoonaviittaus kieltoverbissä on ilmeisesti riittävän redundantti, kun otetaan huomioon kiellon kontekstisidonaisuus (ks. Tauli 1966: 173; Sang 1983).

T e k s t i -ikonisuus on vastaavuutta tekstin ja denotaation välillä: teksti jäljittelee denotoimaansa jossain suhteessa, tekstin strukturoituminen vastaa denotoitujen strukturoitumista. Tilannetta ilmaistaan lauseella, sen komponentteja lausekkeilla, näiden komponentteja sananmuodoilla, lausekkeiden lineaarinen järjestys vastaa jotain sisällöllistä järjestystä jne. Tiiviimpi yhteenkuuluvuus tekstissä vastaa tiivistä yhteenkuuluvuutta kuvattavassa ja päinvastoin.¹⁷ Tähän liittyvät myös sanansisäiset vastaavuudet. Sanan morfeemijakoa vastaa semanttinen jako; monikko-muodot ovat pitempiä kuin yksikkömuodot; vartaloon liittyvät tiiviimmin ja vartaloa lähemmäksi sijoittuvat ne morfeemit, joiden yhteys lekseemin sisältöön on tiiviimpi (esim. sanan leksikaalista ja grammaattista merkitystä muovaava johdin verrattuna saneen funktioon viittaavaan taivutusmorfiin, verbin modustunnus verrattuna persoonapäätteeseen; Bybee 1985: 28–34); äännesymboliikka. Morfeemien ja sisältöjen luokitusten vastaavuus on agglutinoivammassa suomessa ilmeisesti johdonmukaisempaa ja laajempaa, samoin tuntuu suomessa olevan erityisen runsas äännesymboliikka (ks. esim. Leskinen 1991).

Ikoninen järjestelmä ei vielä välttämättä tuota ikonista tekstiä, esimerkiksi jos referenttiin viitataan sidonnaisella morfeemilla, jollainen juuri onkin suomen possessiivisuffiksi. Virolaisen silmissä ikonisilta vaikuttavat synteettisen kielen lauseet, joissa omina sanoinaan ovat lekseemit niitä yhdistävine ja modifioivine affikseineen, analyttisten muotojen (kuten liittotempukset, adpositiolausekkeet) perustat eivät vielä ole täysin menettäneet leksikaalista merkitystään. Jos analyttisen muodon apuverbin tai adposition sisältö on ainoastaan grammaattinen, on muoto epäikoninen; ikonisuuden palauttaa aikanaan historiallisessa kehityksessä seuraava yhteenkasvamisen (vrt. Metslang 1993b: 206–213, 1993c). Tällaista ikonisuutta on viron lauseessa olennaisesti enemmän kuin suomen lauseessa, jossa aivan yleisesti esiintyy polysynteettiselle kielelle tyypillistä vastaavuutta »yksi muoto – monta referenttiä».¹⁸ Vastaavuus »yksi referentti – monta muotoa» on puolestaan isoiloivalle kielelle ominainen. Voi tietenkin arvella, että myös polysynteettisissä ja isoiloivissa järjestelmissä on syntynyt säännönmukaiset vastaavuudet, ja vain

¹⁷ Tämä antaa pienen mahdollisuuden väittää vastaan, kun muodosta lähtevää kielenkuvaustapaa kritisoidaan. Merkitys, josta lähtevää kuvausta epäilemättä myös tarvitaan, ei leiju ilmassa vaan on kiinni muodossa – sen lujemmin, mitä ikonisempi kieli. Mitä suurempi on kielen teksti-ikonisuus, sitä perustellumpaa on muodosta sisältöön etenevä lauseja tekstianalyysi; mitä ikonisempi on systeemi, sen oikeutetumpaa on morfologian tutkiminen muodosta käsin.

¹⁸ Omasta kokemuksestani olen saanut sen vaikutelman, että suomalaiset käsittävät viron analyttiset muodot enemmän yhteensulautuneiksi kuin virolaiset itse. Tästä ehkä aiheutuu myös perfektin suurempi kaksitasoisuus viron kielessä (ks. Metslang – Tommola 1995).

siirtymämuodot yksi yhteen – ja yksi moneen – vastaavuustyyppien välillä nyrjähdyttävät isomorfismin sijoiltaan joksikin aikaa, joissakin rakenteissa. Myös viroon kielessä ilmenevä tendenssi merkitä aspekti sinne, minne se sisältönsä puolesta kuuluu – verbiin eikä objektiin, – voidaan nähdä pyrkimyksenä ikonisuuteen.

4. Tuntomerkkisyys ja tuntomerkitömyys

Virossa ero keskuksen ja periferian, tuntomerkkisen ja tuntomerkitömän muodon välillä on suurempi kuin suomessa. Viro aloittaa uudennokset periferiasta, esim. progressiivi tulee kieleen eksistentiaalilauseen ja eksistenssiä ilmaisevien predikaattien kautta. Suomen progressiivi on mahdollinen etenkin tavallisissa ja tyypillisissä, aktiivista toimintaa ilmaisevissa transitiivilauseissa, ja se yhdistyy helpommin verbikategorioiden (myöntö/kielto, tempus, modus, teonlaatu) tuntomerkkisiin jäseniin (ks. Metslang 1993a). Tuntomerkkisten muotojen (passiivi, kvotaatiivi, konditionaali, imperfekti, muotoutumassa olevat analyttiset aikamuodot) käyttämiseen on virossa oltava todella vahvat perustelut. Suomessa ne valitaan paljon helpommin (ks. edellä 2.2 kohta 8), niille syntyy toissijaisia käyttötapoja ja persoonallisuuden oppositiokin voi kadota (*me mennään*).

5. Primaari ja sekundaari kielioppi

Suomessa on enemmän ns. toissijaista, olemassa olevaan, tavanomaiseen kielioppiin perustuvaa affektiivista kielioppia. Sanojen pituus synnyttää lyhennesanoja kuten *Supo* ← *suojelupoliisi*, *tupo* ← *tulopoliittinen*. Tämä ilmiö on virolaiselle tuttu venäjän kielestä¹⁹, josta viroonkin on tullut muutamia lyhennesanoja (*kolhoos* ← *kollektivnoe hozjajstvo* 'kollektiivitila') ja niiden malleja (*medõde* ← *meditsiiniõde* 'sairaanhoitaja', vrt. ven. *medsestra*). Tätä keinoa, jota viroon yleiskieli ei ole omaksunut, käyttää kuitenkin slangin sananmuodostus (*kehka* ← *kehaline kasvatus* 'liikuntakasvatus', *ajamatt* ← *ajalooline materialism* 'historiallinen materialismi', *gardemutt* ← *garderoobimutt* 'naulakkotäti', myös *daega* ← *head aega* 'hyvästi'). Suomelle ominaiseen lyhentämiseen voi liittyä myös derivaatiota: *He-*

¹⁹ Venäjän virkakieli supistaa lukemattomat moni- ja pitkäsanaiset nimikkeensä lyhennejonoiksi kuten *Mindrevbumprom* ← *Ministerstvo bumažnoj i derevoobrabatyvajušcej promyšlennosti* 'paperi- ja puuteollisuusministeriö', *glavbuh* ← *glavnyj buhgalter* 'pääkirjanpitäjä'.

*sari, synttäre, talkkari, telkkari.*²⁰ Tämäkin morfeemin invarianssista luopuminen on virossa rajallisempaa, slangille ominaista tekniikkaa (*jota* 'juoppo', *mata* 'matematiikka', *telekas* 'televisio').

Suomen kielen kieliopillisten muotojen perustalle rakentuu viroon verraten hyvin runsas toissijainen, affektiivinen kielenkäyttöjärjestelmä (Yli-Vakkuri 1986, ks. myös Alvre 1969). Paitsi että viroon kielioppi itsessään on niukempi, se ei myöskään hyödynnä kieliopillista materiaaliaan niin tehokkaasti kuin suomi. Valma Yli-Vakkuri esittää imperfektin yhteydessä seitsemän affektiivista varianttia monine alalajeineen. Viron imperfekti ei mahdollista yhtä laajaa sekundaarikäyttöä, vrt. esim. (1a) ja (1b).

(1a) Synnyttyään maratonsana tekee kaikkensa pimittääkseen itse asian, *oli* se miten tärkeä tahansa (Paronen 1993: 31).

(1b) Kui maratonsõna on sündinud, teeb ta omalt poolt kõik selleks, et asja ennast varju jätta, *olgu* see siis kui tähtis tahes.

Virossa tavataan vain kohteliaisuusimperfekti, vrt. (27) ja (28), sekä imperatiivinen imperfekti ilmauksessa *Läks! Läks lahti!* (vrt. sm. *Mentiin!*).

(27) Ja nimi *oli*? (Yli-Vakkuri 1986: 181.)

(28) Kuidas teie nimi *oli*?

Kun vielä lisätään onomatopoeettisuuden, deskriptiivisyyden ja metaforisuuden suurempi osuus sanastossa, voidaan väittää, että suomen kieltä käytetään enemmän kuvaannollisen ilmaisun saavuttamiseksi, mikä muodostaa oman, toissijaisen järjestelmänsä. Metaforinen siirto, ilmausten metaforinen uudelleentulkinta, onkin puolestaan kieliopillistumisen mekanismi (ks. edellä 2.1). Niinpä kielen muotojen toissijaisten käyttötapojen laajaa levikkiä samoin kuin tuntomerkkisyyden ja tuntomerkittömyyden pienempää eroa voidaan pitää yhtenä suomen kielen suuremman kieliopillistuneisuuden taustavoimista.

²⁰ Raimo Anttila (1977: 31–) tulkitsee nämä sanat superikoneiksi, toisen asteen merkeiksi. Juri Lotmanin (1972: 21) esikuvan mukaan pitäisin affektiivista, toissijaista kielioppia yhtenä monista sekundaareista, luonnolliseen kieleen perustuvista mallintamisjärjestelmistä, joiden muotoutumisessa olennainen osa on konnotaatioprosessilla (ks. Metslang 1987: 148–150). Mahtaakohan suomen kielen suurempi intensiivisyys sekundaarin koodaamisen alalla ulottua myös poeettiseen kielenkäyttöön?

Lopuksi

Viron ja suomen kieli nykyisellään ovat jännittävä esimerkki siitä, miten monia olennaisia eroja voi läheisiin sukukieliin syntyä niiden erilliskehityksen ja kehittämisen kuluessa. Suomi on synteettisempi ja systeemikeskeisempi: sekä itse kielioppi että siihen perustuva sekundaarijärjestelmä ovat rikkaammat ja niiden prosessit intensiivisemmät, kieli pyrkii systeemin ikonisuuteen. Viron kieli on flekteeraavampi ja analyttisempi, kieliopillisuuden ja toissijaisten käyttötapojen osalta köyhempi ja korvaa kieliopillisen aineksen osittain leksikaalisella. Viro pyrkii tekstin ikonisuuteen ja erottaa tiukemmin toisistaan keskustan ja periferian, tuntomerkkiset ja tuntomerkitsemättömät ilmaukset.

Kontrasteja löytyy varmasti vielä lisääkin, etenkin kummankin kielen todellisen varioivuuden huomioon ottaen. Vaikuttaa muun muassa siltä, että juuri vaihtelevuus on suomessa suurempaa. Toisaalta käytössä on enemmän paikallisia ja sosiaalisia kielen varieteetteja, toisaalta taas esim. sanoillakin on enemmän rinnakkaisuusmuotoja. Suuremman kielen varianttien runsaus, kirjakielen taustan suurempi heterogeenisyys ja varmaan myös yhteiskunnan suurempi liberalismi ovat puolestaan luoneet yhä enemmän normittamisongelmia. Ja mitä seurauksia voi tehdyistä ratkaisuista kummassakin kielessä puolestaan koitua? Kysymykset ilmiöiden ja tendenssien, vanhakantaisuuden ja muuttuvaisuuden, yhtäläisyyksien ja erojen muotoutumisesta, sen edellytyksistä, syistä, seurauksista ja yhteyksistä odottavat yhä vastausta.

LÄHTEET

- ALVRE, PAUL 1969: Soome keeleõpetuse reeglid. Tallinn.
- ANTTILA, RAIMO 1977: Toward a semiotic analysis of expressive vocabulary. – *Semiosis* 1: 5 s. 27–40.
- BYBEE, JOAN L. 1985: Morphology. A study of the relation between meaning and form. John Benjamins, Amsterdam.
- CLAUDI, ULRIKE – HEINE, BERND 1986: On the metaphorical base of grammar. – *Studies in Language* 10: 2 s. 297–335.
- CRAIG, COLETTE G. 1991: Ways to go in Rama: A case study in polygrammaticalization. – Traugott, E. C. – Heine, B. (toim.): Approaches to grammaticalization. Vol. II. Focus on types of grammatical markers. *Typological Studies in Language* 19:2. John Benjamins, Amsterdam.
- ERELT, MATI 1990: Eesti keele analüütilisusest. – *Generatiivse grammatika grupi juubeli-koosolek* 27. 12. 1990. Teesid. Tartu.
- 1992: Adjektiivatribuudi ühildumisest eesti keeles. – *Lähivertailuja* 5. Suomalais-virolainen kontrastiivinen seminaari Virroilla 27. ja 28. syyskuuta 1991. *Folia fennistica & linguistica*. Tampere.

- GERRITSEN, MARINEL – STEIN, DIETER 1992: Introduction: On »internal» and »external» factors on language change. – Gerritsen, M. – Stein, D. (toim.): Internal and external factors on language change. Trends in Linguistics 61. Mouton de Gruyter, Berlin.
- GIACALONE RAMAT, ANNA 1992: The pairing of structure and function in syntactic development. – Gerritsen, M. – Stein, D. (toim.): Internal and External Factors in Syntactic Change. Trends in Linguistics. Studies and Monographs 61. Mouton de Gruyter, Berlin.
- GIVÓN, TALMY 1979: From discourse to syntax: Grammar as a processing strategy. – Givón, T. (toim.): Syntax and Semantics vol. 12. Discourse and syntax. Academic Press, New York.
- 1989: Mind, Code and Context. Essays in Pragmatics. Lawrence Erlbaum Associates. Hillsdale, New Jersey.
- GRÖNROS, EIJÄ-RIITTA 1982: *Pitää olla, täytyy olla, tulee olla, on oltava*. – Kielikello 2 s. 10–11.
- HAIMAN, JOHN 1980: The iconicity in grammar: isomorphism and motivation. – Language 56 s. 515–541.
- 1985: Natural syntax. Iconicity and erosion. Cambridge Studies in Linguistics 44. Cambridge University Press, Cambridge.
- HAKULINEN, AULI – KARLSSON, FRED 1979: Nykysuomen lauseoppia. SKS, Helsinki.
- HAKULINEN, LAURI 1967: Suomen kielen rakenne ja kehitys. III painos. Otava, Helsinki.
- HEINE, BERND 1992: Grammaticalization chains. – Studies in Language 16 s. 335–368.
- HINT, MATI 1990: Russian influences in the Estonian language. – Keresztes, L. – Maticsák, S. (toim.): Congressus septimus internationalis fenno-ugristarum. Debrecen 27. VIII – 2. IX 1990. Sessiones plenares. Dissertationes. Debrecen.
- IKOLA, OSMO 1972: Partitiivi subjektin, objektin ja predikatiivin sijana. – Kielikello 5 s. 4–12.
- (toim.) 1983: Nykysuomen käsikirja. 7. painos. Weilin + Göös, Espoo.
- KABAKČIEV, KRASIMIR 1989: On 'Telicity' and Related Problems. – Larsson, L.-G. (toim.). Proceedings of the Second Scandinavian Symposium on Aspectology. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica et Altaica Upsaliensis 19. Almqvist & Wiksell International, Uppsala.
- KASIK, REET 1992: Viron ja suomen sananjohdon vertailua. – Sulkala, H. – Kingisepp, V. (toim.): Viron kielen päivä 6. 5. 1992. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen laitoksen tutkimusraportteja 35. Oulu.
- KECSKÉS, ISTVÁN 1989: The Role of Preverbs in Expressing Aspect Meanings in Hungarian and Russian. – Larsson, L.-G. (toim.): Proceedings of the Second Scandinavian Symposium on Aspectology. Acta Universitatis Upsaliensis. Studia Uralica at Altaica Upsaliensis 19. Almqvist & Wiksell International, Uppsala.
- KEEM, HELLA, 1970: Tartu murde tekstid. »Valgus», Tallinn.
- KORHONEN, MIKKO 1974: Oliko suomalais-ugrilainen kantakieli agglutiiniva? – Virittäjä 78 s. 243–257.
- 1979: Entwicklungstendenzen des finnisch-ugrischen Kasussystems. – FUF XLIII s. 1–21.
- 1980: Über die struktural-typologischen Strömungen (Drifts) in den uralischen Sprachen. – Congressus quintus internationalis fenno-ugristarum. Turku, 20. – 27. VIII 1980. Pars II. Sessiones plenares. Turku.
- 1981: Onko suomen kieli konservatiivinen? – Virittäjä 85 s. 181–192.
- LAAKSO, JOHANNA 1991: Saksan vaikutusta viron verbijärjestelmässä. – Virittäjä 95 s. 197–201.
- LAALO, KLAUS 1990: Säkeistä patoihin. Suomen kielen monitulkintaiset sananmuodot. Suomi 154. SKS, Helsinki.
- LARJAVAARA, MATTI 1991: Aspektuaalisen objektin synty. – Virittäjä 95 s. 372–408.
- LATOMAA, SIRKKU 1993: Mitä hyötyä on oppijoiden kielitaustan tuntemisesta? – Kohde-

- kielenä suomi. Näkökulmia opetukseen. Korkeakoulujen kielikeskuksen selosteita 1. Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä.
- LESKINEN, HEIKKI 1991: Vieläkö nuoret *nurisevat*? – Huomioita onomatopoettisten sanojen tuntemuksesta ja tulkinnasta. – *Virittäjä* 95 s. 355–371.
- LICHTENBERK, FRANTIŠEK 1991: On the gradualness of grammaticalization. – Traugott, E. C. – Heine, B. (toim.): *Approaches to grammaticalization*. Vol. I. Focus on theoretical and methodological issues. *Typological Studies in Language* 19:1. John Benjamins, Amsterdam.
- LOORITS, OSKAR 1923: *Eesti keele grammatika*. Tartu.
- LOTMAN, JURIJ 1972: *Analiz poëtičeskogo teksta. Struktura stiha*. Leningrad.
- METSLANG, HELLE 1987: Syntaktische Aspekte des Versparallelismus im altestnischen aliterierenden Volkslied. – Lang, E. – Sauer, G. (toim.): *Parallelismus und Etymologie. Studien zu Ehren von Wolfgang Steinitz anlässlich seines 80. Geburtstage am 28. Februar 1985. Linguistische Studien. Reihe A, 161/II*. Berlin.
- 1993a: Kas eesti keeles on olemas progressiiv? – *Keel ja Kirjandus* 6, 7, 8 s. 326–334, 410–416, 468–476.
- 1993b: Verbitarindi ajatähendusest. – *Virittäjä* 2 s. 203–221.
- 1993c: Viron aika – muoto, merkitys, ikonisuus. – *Yli-Vakkuri, V. (toim.): Studia comparativa linguarum orbis Maris Baltici 1. Tutkimuksia syntaksin ja pragmasyntaksin alalta. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 43*. Turku.
- 1994: Grammatikaliseerumisest eesti ja soome keeles. – *Lähivertailuja 7. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 44*. Turku (ilmestymässä).
- METSLANG, HELLE – TOMMOLA, HANNU 1995: Zum Tempussystem des Estnischen. – Thieroff, R. (toim.): *Tense Systems in European Languages II. Linguistische Arbeiten. Tübingen (ilmestymässä)*.
- MIELIKÄINEN, AILA 1986: Nykysuomen murtuvat murrerajat. – *Kielikello* 2 s. 12–17.
- PARONEN, HANNU 1993: Maratonsanat vainoavat toimittajaa – ja lukijaa. – *Kielikello* 2 s. 31–33.
- RAJANDI, HENNO – METSLANG, HELLE 1979: Määramata ja määratud objekt. »Valgus», Tallinn.
- ROBERTSON, JOHN S. 1986: From symbol to icon: The evolution of the pronominal system from Common Mayan to Modern Yucatecan. – Mitchell, W. J. T. (toim.): *Iconology*. Chicago.
- RÄTSEP, HUNO 1971: Kas kaudne kõneviis on kõneviis? Verbivormide situatsioonianalüüsi. – *Keel ja struktuur* 5 s. 43–69. Tartu.
- 1977: *Eesti keele ajalooline morfoloogia I*. Tartu.
- SAARI, HENN 1993: Sõnamoodustuse mõisteid. Liigivaheldus (II). Teooriat ja termineid. – *Keel ja Kirjandus* 11 s. 649–659.
- SANG, JOEL 1983: *Eitus eesti keeles*. Tallinn.
- SKALIVCKA, VLADIMIR 1975: Über die Typologie des Estnischen. – *Congressus tertius internationalis fenno-ugristarum Tallinnae habitus 17.–23. VIII 1970. Acta redigenda curavit Paul Ariste. Pars I. Acta linguistica. »Valgus», Tallinn*.
- STEIN, DIETER 1989: Markedness and linguistic change. – Tomic, O. M. (toim.): *Markedness in Synchrony and Diachrony. Trends in Linguistics 39*. Mouton de Gruyter, Berlin.
- SUHONEN, SEPPO 1993: Soome ja eesti sufiksitate vastavusest. Esitelmä suomalais-virolaisessa vertailuseminaarissa Tammivalkamassa 6.–7. 5. 1993.
- SULKALA, HELENA – KARJALAINEN, MERJA 1992: *Finnish. Descriptive Grammars*. London.
- TAULI, VALTER 1958: The structural tendencies of languages. *Annales Academiae Scientiarum Fennicae, ser. B, tom. 115, 1*. Suomalainen Tiedeakatemia, Helsinki.
- 1966: *Structural tendencies in Uralic languages*. Indiana University Publications. Uralic and Altaic Series, vol. 17. Mouton, London.

- TOMMOLA, HANNU 1990: On Finnish »aspect« in discourse. – Thelin, N. B. (toim.): Verbal aspect in discourse. *Pragmatics & Beyond*. New Series 5. John Benjamins, Amsterdam.
- TRAUGOTT, ELISABETH CLOSS – HEINE, BERND 1991: Introduction. – Traugott, E. C. – Heine, B. (toim.): Approaches to grammaticalization. Vol. I. Focus on theoretical and methodological issues. *Typological Studies in Language* 19: 1. John Benjamins, Amsterdam.
- VEENKER, WOLFGANG 1975: Homomorphie in Finnougrischen. – *Congressus tertius internationalis fenno-ugristarum Tallinnae habitus* 17–23. VIII 1980. Acta redigenda curavit Paul Ariste. Pars I. *Acta linguistica*. Tallinn.
- VIITSO, TIIT-REIN 1990: Eesti keele kujunemine flekteerivaks keeleks. – *Keel ja Kirjandus* 8, 9 s. 456–461, 542–548.
- VIKS, ÜLLE 1984: Sõnavormide homonüümia eesti keeles. – *Keel ja Kirjandus* 2 s. 97–105.
- WESCOTT, ROGER W. 1971: Linguistic iconism. – *Language* 47 s. 416–428.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö. Turku.
- 1992: Suomen kielen omistusliitteen tulevaisuus. – *Sananjalka* 34 s. 77–85.

Languages and contrasts

HELLE METSLANG

The article discusses a number of related differences between the grammatical systems of Finnish and Estonian, two Baltic-Finnish languages that are otherwise very similar to each other.

1. Typological differences. Finnish has preserved and further developed its agglutinative and synthetic (including polysynthetic) characteristics, whereas Estonian has increased its inflecting, isolating and analytical features.

2. Degree of grammaticalization. Finnish grammaticalization processes are more intensive; they have given rise to more grammaticalization than in Estonian, and continue to do so. Finnish has more grammatical meanings, which are more detailed,

have more uses and are more productively combined. In running text, Finnish makes more use of the potential of its rich syntactic system than Estonian does of its lesser potential. Estonian uses more lexical means and fewer grammatical means.

3. Iconicity tendencies. Finnish tends more towards iconicity of the system (paradigmatic), whereas Estonian prefers textual iconicity (syntagmatic).

4. Status of marked expressions. Finnish usage is freer and markedness more common than in Estonian.

5. Formation of a secondary grammar. Finnish has developed a rich system of secondary (affective) structures and uses; this is clearly less evident in Estonian.